

Høyenholm kirkegård

Bygartner Karl Viggen

Moss bystyre vedtok i møte den 30 januar 1951 å erverve eiendommen Høyenholm gård til kirkegård. Bygartneren i Moss fikk så i oppdrag å utarbeide tegninger og omkostningsoverslag for denne kirkegård. Planene ble vedtatt i Moss bystyres møte den 10 mai 1955, og kirkegården ble innviet og tatt i bruk høsten 1956.

Høyenholm kirkegård ligger vakkert til ved Rambergveien på Jeløy, høyt og fritt med herlig utsikt over byen og fjorden. Stedet egner seg utmerket til kirkegård idet hele feltet består av grov grus i 5—6 meters dybde. Det er lagt 3" vannledning og 12" kloakk inn på kirkegårdsområdet, og det er lagt 3" drenerør i 3 meters dybde med 8 meters avstand.

I første omgang er 30 dekar av den 52 dekar store eiendommen utlagt til kirkegård. Etter planen (se fig. 92 side 65) skal denne delen gi plass for 3146 linje og rekkegraver, 600 barnegraver og 2000 urnegraver.

Søndre del av kirkegården med hovedinngang og kirketun er parkmessig utformet. Kirkebakken strekker seg her nedover mot en vanddamm til høyre, og beplantningen er holdt åpen for å beholde utsikten fra kappellet.

Den projekteerte parkeringsplass ligger utenfor kirkegården i nærheten av kappellet.

Kirkegården er inndelt i særskilte felter for henholdsvis stående og liggende gravminner. Likeså er det særskilte felter for barne og urnegraver.

Det er lagt stor vekt på en solid innramming av kirkegården idet det som grenseplanting er plantet et 4 meter bredt felt av prydbusker og trær. Til inngjerding av kirkegården er det mot Rambergveien og ved hovedinngang mot syd foreslått gråsteinsmur. Mot øst er det med tanke på senere utvidelser foreløpig satt opp flettverksgjerde.

Selve veiføringen og dermed også feltinndelingen avviker noe fra vanlige norske kirkegårder. Det er forsøkt å finne fram til en løsning som krever lite veier, og likevel oppnå at hvert enkelt gravfelt ikke blir for stort.

Samtidig med projekteringen av kirkegården ble det utarbeidet nye vedtekter for kirkegårdene i Moss. Disse fastsetter bestemte krav med hensyn til størrelse, materiale og utforming af gravminner m. m. Likeså er det fastsatt regler for plantinger og innramminger av de enkelte graver.

Kirkegården på Høyenholm er enda ny og uferdig, men etter hvert som plantingene vokser til vil kirkegården få den form den skal ha. Det er vårt ønske og håp at den skal bli et verdig sted for de som er stedt til hvile, og et fredet sted til hvile for øye og sinn for de som besøker kirkegården.

Kirke og kremation

Der var en tid, hvor en overskrift som nærværende kunne tydes som en artikkel om noget, der stod strid om. Selvom der *kan* findes kredse og personer, som hyl-der den anskuelse, at de to ting ikke har noget som helst med hinanden at gøre, eller endnu mere: ikke *kan forenes*, så er dette standpunkt nok kun at finde, når man leder med lys og lygte derefter. Og når det i det lille skrift »Kirkegården et kirkeligt Anliggende« (1948) side 52 siges, at »Et Krematorium hører heller ikke hjemme paa en Kirkegaard«, saa er også denne opfattelse sikkert kun at finde hos meget få personer. I hvert fald modbeviser både krematoriebyggeriet og den navnlig i byerne stærkt stigende kremationsprocent jo nok dette. Kirke og kremation *har* noget med hinanden at gøre, — og det må være vigtigt, at dette klares på bedste måde i praxis. Det er da heller ikke dette, der her skal drøftes, men den *aktuelle* situation sådan som den ud-

vikler sig her og der i visse sogne eller byer, og det er specielt bygningerne, der tænkes på, — altså kirkebygningerne og krematoriebygningerne, eller i hvert fald krematorieindretningerne.

I en redaktionel artikel i VK 18 s. 3 ff. har vi tidligere beskæftiget os med den situation, at man bygger et kapel, og så en skønne dag bliver denne bygning gjort til en kirkebygning, hvor der altså holdes gudstjenester. Det anførtes da, at for at en sådan opgave skal kunne løses rigtigt og tilfredsstillende, bør den være stillet så betids, at bygningen virkelig kan indrettes til denne tvedelte funktion, hvor hver del stiller sine krav til sacrale elementer, religiøse motiver og praktiske indretninger. Udgangspunktet var kapelkirken i *Grøndalslund* ved København.

Nu melder *Herlev* kommune sig med nye problemer.

Denne stærkt voksende kommune har længe trængt til mere plads til gudstjenester såvelsom til kirkegård, — det første er delvis og midlertidig klaret ved avholdelse af gudstjenester i en af byens skolers aula, det sidste ved anlæggelse af *Birkholm kirkegård*. At det ikke i længden er tilfredsstillende at holde gudstjeneste i en skole-aula, turde være klart, og menighedsrådet har da også søgt om tilladelse til at udvide dens middelalderlige kirkebygning. Dette har kirkeministeriet imidlertid nu sagt nej til, og det forlyder andetsteds fra, at man også dér har fået besked om, at der ikke plads nok i den gamle kirke, så må man bygge en ny. Nu er dette at bygge et kapel eller en kirke i vore dage en bekostelig ting, — nogle hundrede tusind kroner kan der let medgå, når forholdene er af den art, som en bykommune kræver dem. I *Herlev* har man imidlertid allerede bygget kapellet, der indviedes i september 1957, og der er investeret kr. 350,000 deri. Dette kapel er bygget i en periode, hvor man ventede også at kunne få udvidet kirken, og det er altså lavet som et virkeligt begravelseskapel. Men dette kapel har også været tænkt benyttet til udvidet brug, nemlig som krematorium, hvilket det da er projekteret efter, selvom der i øjeblikket ikke findes nogen krematorieindretning.

Dermed trænger spørgsmålet sig ind i en anden retning, nemlig den, om kapellet herefter, altså når det også er krematorium,

tillige kan benyttes som kirke. Dette er naturligvis ikke bare et lokalt spørgsmål og et lokalt ønske, men her ligger der et princip gemt. Kan man ha krematorium og kirke under samme tag, i samme bygning?

Dette spørgsmål har også før været rejst, nemlig vedrørende *Søndermark kirkegård* i Vejle, hvor man engang søgte om lov til at indrette krematorium i det til gudstjeneste benyttede kapel, og man fik da det svar fra kirkeministeriet (resolution af 3/4 1952), at der *ikke* kunne indrettes krematorium i en bygning, så længe denne opretholdtes som kirkebygning, — en klar avgørelse, som rent instinktmæssigt hos de fleste vil kaldes rigtig, uden at vi vist behøver at dvæle ved hvorfor. Tradition, følelser og forestillinger, som er knyttet til de 2 begreber kirke og kremation, synes vanskeligt helt at kunne forliges selv i frisindede folks tankegang.

Og dog. — Spørgsmålet kan *ikke* afvises som umuligt at stille. Man har i hvert fald i *Norge* et eksempel på, at det *kan* gøres, — vi kender ikke tilfældet og dets konsekvenser i praxis, så vi er udelukket fra at sige noget om, hvorvidt det virker heldigt at ha kirke og kremation i samme hus, — ganske særlige omstændigheder kan i en bestemt egn være baggrunden for en løsning, som muligvis dèr er heldig, men ikke kan gentages andetsteds.

Er end tankegangen om kirke og krematorium i een og samme bygning os fremmed, så er både dette, at kirkebygningen også kan rumme andet end det til gudstjeneste nødvendige og kirkens omsorg for de døde jo ingenlunde fremmed for moderne tankegang eller praxis. Lad os minde om de i eller til kirkebygningen knyttede rum, som til daglig benyttes som menighedshus med møder og underholdning, der ikke altid er rent kirkelig, og som om søndagen i hvert fald ved højtiderne tilknyttes gudstjenesten, — eller at f. ex. et nylig opført kirketårn også fungerer som vandtårn, — andre tårne er sømærker eller lytteposter i strategisk øjemed o. s. v. Og i kirken har man jo tidligere begravet de døde, endog under højaltret, ligesom i moderne tid visse bestemte personers aske er indsat (indmuret) i kirkebygningen, f. ex. asken for Grundtvigskirkens arkitekt i den nævnte kirke m. fl. Tidligere kirkeminister, nuværende borgmester *Carl*

Hermansen har iøvrigt gjort sig til talsmand for, at dette at få sin aske indsat i en kirke ikke skulle være noget separat, men gerne skulle populariseres, — uden at han dog vist har gjort sig helt klart, hvad det bl. a. i interiør henseende ville betyde for kirkens vægge, mure og rum.

Går vi således ud fra det synspunkt, at kirken som i fortiden også i fremtiden skal tage vare på de døde, så de kommer til at hvile i indviet jord eller på andet indviet sted, og at også kremationen derfor må være noget, som vedkommer kirken, så må opgaverne, der hører disse ting til, naturligvis kræves løst på en både forsvarlig og værdig måde, det være sig i etisk, økonomisk og praktisk henseende, så at der ikke laves noget udfordrende. I Herlev har man tænkt sig den mulighed at kunne have kremationsindretningerne i samme kompleks som den kapelbygning, hvor der holdes gudstjeneste, når man

mener, at tiden er inde til at etablere egne kremationer også i denne by. Men disse indretninger er altså *ikke* i samme fløj som den, hvor gudstjenesten holdes, selvom der i fysisk henseende kan siges, at de er »under samme tag«.

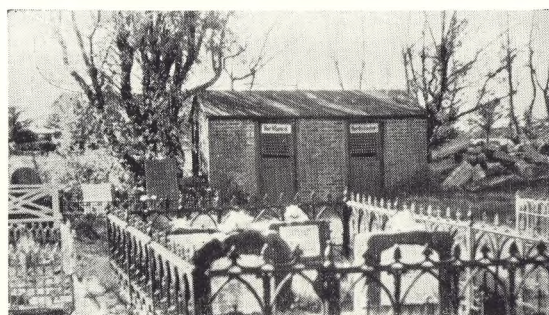
Står den ovenfor citerede resolution fra kirkeministeriet (der er i overensstemmelse med *nationalmuseets* opfattelse) ved magt til den tid, hvor spørgsmålet om kremation bliver aktuel, da må det altså forudsættes, at man kan fortolke krematoriets tilstedeværelse og beliggenhed som ikke værende en del af kirkebygningen, og samme opfattelse vil nok også falde bedst i tråd med almindelig opfattelse af, hvad man kan og ikke kan.

Tiden, vil vise om man her eller andetsteds vil kunne udvise takt og finfølelse nok til at løse de stillede opgaver på dette område uden forargelse for de levende, de døde til minde og Gud til ære.

Om kirkegårdenes folke- og redskabsrum

Kirkegårdsinspektør Aage Fich

Fig. 93.
Nødtørftshus med direkte anstodelig placering på en mindre kirkegård.

Folke- og redskabsrum på vore kirkegårde giver anledning til en omvurdering af hidtidigt spørgsmål om behov, indretning og placering.

Helt afgørende er det, at bygninger *indføj*es harmonisk i kirkegårdsbilledet. Det vil i almindelighed sige så afskærmet som muligt, men dog med central beliggenhed og dermed let adgang til materiel og for personer.

Det kan være svært at opfylde disse betingelser, da placering af nye eller ombygning af gamle bygninger vil være betinget af mange lokale forhold, med andre ord i almindelighed en stærkt bundet opgave.

Det hører ikke til sjældenhederne at træffe toiletbygninger med en lige så uheldig placering, som fig. 93 viser, men det hører heldigvis til sjældenhederne, at der end ikke er tilstræbt en skærmende plantning.

Fig. 94.
Både den smukke gravliggersten og trillebøren kunne fortjene en mere værdig placering.
Begge fotos: J. Th.

